

СЕКЦІЯ 2 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'25:355.343.18

ДОСВІД РОЗРОБЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДАЧА

Балабін В.В., к. філол. н., професор,
професор кафедри військового перекладу та спеціальної мовної підготовки
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Автор досліджує коло питань, пов'язаних із створенням професійного стандарту військового перекладача, який є головним суб'єктом системи лінгвістичного забезпечення військ. Професійний стандарт конкретизує зміст службових функцій і завдань військового перекладача у воєнно-політичній, військово-технічній та військово-спеціальній сферах збройних сил.

Ключові слова: перекладознавство, військовий переклад, теорія військового перекладу, військовий перекладач, професійний стандарт.

Автор исследует круг вопросов, связанных с созданием профессионального стандарта военного переводчика, который является главным субъектом системы лингвистического обеспечения войск. Профессиональный стандарт конкретизирует содержание служебных функций и задач военного переводчика в военно-политической, военно-технической и военно-специальной сферах вооруженных сил.

Ключевые слова: переводоведение, военный перевод, теория военного перевода, военный переводчик, профессиональный стандарт.

Balabin V.V. DEVELOPING PROFESSIONAL STANDARDS FOR THE MILITARY INTERPRETER

The author reviews his experience in developing professional standards for the military interpreter, who is the main actor of the linguistic support for forces. The professional standard specifies the content of the military interpreter's service functions and tasks in the military-political, military-technical and military-special spheres of the armed forces.

Key words: translation studies, military translation, theory of military translation, military interpreter, professional standard.

Постановка проблеми. Теорія військового перекладу, яка є спеціальною теорією перекладознавства і представляє собою узагальнену, структуровану й упорядковану сукупність наукових фактів, теоретичних суджень, гіпотез і методологічних положень, що розкривають завдання й специфіку службової діяльності військового перекладача [1, с. 13], має за мету дослідження теоретичних основ формування професійної компетентності військового перекладача, визначення змісту й структури його службової діяльності [2, с. 107]. Це завдання набуває актуальності в умовах євроатлантичної інтеграції Збройних Сил України, що викликає необхідність вдосконалення професійних стандартів підготовки військових перекладачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні методологічні підходи щодо розроблення та запровадження професійних стандартів представлені в науковій літературі досить широко [3–6]. Теоретико-мето-

дологічні аспекти створення професійних стандартів для перекладачів досліджували І.О. Сімкова [7–9], Г.Д. Малик [10], А.Л. Міщенко [11], Н. Левицька [12] та ін.

І.О. Сімкова також проаналізувала вимоги до підготовки майбутніх перекладачів через призму таких документів, як Стандарт Міжнародної асоціації усних перекладачів (АПС), Європейський кваліфікаційний стандарт EN-15038, Національний професійний стандарт усних перекладачів (Великобританія), Стандарт контролю якості послуг усного перекладу (США), Національний стандарт контролю якості усного перекладу у громадсько-політичній сфері, створений Професійною асоціацією мовознавців (AIIA) [7–8].

Проте теоретико-методологічні й практичні аспекти формування професійних стандартів для військових перекладачів залишаються практично не дослідженими, що викликає необхідність їх проаналізувати.

Постановка завдання. Метою статті є уточнення вимог до професійного стандарту військового перекладача та запропонування термінологічної дефініції для цієї спеціальної одиниці поняттєво-категоріального апарату теорії військового перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правовою основою для розроблення й застосування професійних стандартів слугують нормативно-правові акти національного та відомчого рівня. Зокрема, стаття 39 Закону України «Про освіту» встановлює, що *професійний стандарт* – це «затвержені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій. Професійні стандарти можуть розроблятися роботодавцями, їх організаціями та об'єднаннями, органами державної влади, науковими установами, галузевими радами, громадськими об'єднаннями, іншими зацікавленими суб'єктами» [13].

Дещо інше визначення професійного стандарту наведено в статті 33-1 Закону України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності»: «Професійний стандарт – затвержені в установленому порядку вимоги до кваліфікації працівників, їх компетентності, що визначаються роботодавцями і слугують основою для формування професійних кваліфікацій» [14].

Як бачимо, друге визначення поняття професійний стандарт чітко передбачає головну роль роботодавця у визначенні стандартів підготовки фахівців. До речі, в Збройних Силах України функції роботодавця виконує замовник – спеціально уповноважений структурний підрозділ Міністерства оборони України або Генерального штабу Збройних Сил України, який визначає план набору, затверджує вимоги щодо професійних компетенцій випускників, очолює та бере участь у роботі державної екзаменаційної комісії, надає перелік посад для подальшого призначення випускників тощо.

У ст. 96 Кодексу законів про працю України зазначено, що «вимоги до кваліфікаційних та спеціальних знань працівників, їх завдання, обов'язки та спеціалізація визначаються професійними стандартами або кваліфікаційними характеристиками професій працівників» [15].

Також на законодавчому рівні закріплено, що «професійні стандарти співвідносяться з рівнями національної і галузевих рамок кваліфікацій і групуються за галузевими озна-

ками» [14], «порядок розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням Національного агентства кваліфікацій» [13; 15].

На підставі вищенаведених правових норм Постановою Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 року № 373 було прийнято «Порядок розроблення та затвердження професійних стандартів» [16], яким доручено Міністерству соціальної політики «до 1 липня 2017 року» розробити й затвердити Методику розроблення професійних стандартів, а також інформувати Міністерство освіти і науки про введення в дію професійних стандартів для розроблення освітніх стандартів на компетентнісній основі.

Оскільки «Методика розроблення професійних стандартів» була розроблена Міністерством соціальної політики лише в січні 2018 року (а набула чинності в лютому 2018 року) [17], на практиці виникла нагальна потреба в розробці професійного стандарту військового перекладача, що і було зроблено на підставі нормативно-правового документа відомчого рівня – Наказу Міністра оборони України від 25.04.2016 № 216 «Про вдосконалення підготовки офіцерських кадрів тактичного рівня» [18].

У травні 2016 року було створено робочу групу з розробки професійного стандарту військового перекладача, до якої увійшли представники Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (ВІКНУ) та представники від державного замовника – Міністерства оборони України.

За відсутності на той час офіційних методичних рекомендацій розроблення проектів професійного стандарту військового перекладача проводилося на основі компетентнісного і модульного підходів, що представлений у працях [3–6].

В основу розроблення професійного стандарту військового перекладача було покладено метод аналізу функцій і типових завдань службової діяльності за алгоритмом, що складався з шести етапів [6, с. 264–266]: 1) визначення сфери службової діяльності; 2) визначення службових процесів; 3) визначення для кожного зі службових процесів необхідних знань та умінь; 4) визначення для службових процесів загальних і професійних компетентностей; 5) розподіл службових процесів за рівнями (ступенями) вищої освіти; 6) оформлення проекту професійного стандарту військового фахівця та його погодження.

На першому етапі розробки професійного стандарту військового перекладача було використано кодові позначення Національного класифікатора України «Класифікатор професій» ДК 003:2010 [19], відповідно до якого професія перекладача належить до кваліфікаційного угруповання «професіонали», що «передбачає високий рівень знань у галузі гуманітарних наук», професійні завдання полягають «у збільшенні існуючого обсягу знань, застосуванні певних концепцій, теорій та методів для розв'язання проблем», а кваліфікація має бути підтверджена «дипломом про повну вищу освіту, що відповідає рівню спеціаліста або магістра».

На другому етапі розробки професійного стандарту було проаналізовано властивості службових процесів військового перекладача [6, с. 264]:

1) загальну характеристику службового процесу;

2) розпорядок службового часу військового перекладача та розпорядок дня військової частини (проведено опис і аналіз основних задач і операцій, які має виконувати військовий перекладач);

3) особливості переробки інформації і прийняття рішень, ступінь їхньої складності та відповідальності;

4) особливості пізнавальних процесів (мислення, пам'яті, уяви), вимоги до пам'яті та її видів (довгострокової, короткочасної, оперативної, логічної, зорової, слухової, рухової);

5) переважний тип мислення (наочно-діюче, наочно-образне, логічне) і його якості (швидкість, гнучкість, критичність тощо);

6) моторні властивості: вимоги до психомоторики – робоче положення та статичні і динамічні навантаження; робочі дії (гносичні, пристосувальні, виконавчі тощо); необхідність швидкості, координації і точності рухів, фізичної витривалості і сили; вимоги до витримування темпоритму, точності реагування тощо;

7) вимоги до мовної функції (лаконічності, чіткості, голосності) в професійній діяльності;

8) комунікабельні властивості;

9) загальні здібності та уміння;

На цьому етапі було враховано основну місію (призначення, покликання) *військового перекладача* – це офіцер-філолог, професійно підготовлений компетентний міжмовний і міжкультурний посередник, який є головним

суб'єктом лінгвістичного забезпечення військ і володіє сформованими на професійному рівні міжкультурними, білінгвальними, психолінгвістичними, мовленнєво-розумовими, комунікативними компетенціями для виконання функцій і завдань службової діяльності [1, с. 13].

На третьому та четвертому етапах розробки професійного стандарту було визначено специфіку основних службових процесів, загальних і спеціальних компетентностей, знань і умінь, необхідних для виконання функцій та типових завдань службової діяльності військового перекладача.

Під компетентністю *військового перекладача* було запропоновано розуміти атестовану на рівні повної вищої освіти динамічну комбінацію філологічних, мовознавчих, перекладознавчих, лінгвокультурознавчих, військово-професійних, військово-гуманітарних і військово-спеціальних знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що характеризується ступенем здатності й готовності виконувати завдання лінгвістичного забезпечення військ та інші службові функції у звичайних та екстремальних умовах військової служби.

Функції службової діяльності військового перекладача було визначено як узагальнені за професійними напрямками види типових військово-спеціальних завдань, що безпосередньо покладаються на військового перекладача і включають міжкультурну (комунікативно-посередницьку), воєнно-країнознавчу (інформаційно-аналітичну), військово-термінологічну (нормативно-кодифікуючу), лінгво-педагогічну (дидактично-діагностичну), лінгво-дослідницьку (науково-пошукову), навчально-бойову та військово-адміністративну діяльність.

Слід зазначити, що перелік деяких функцій і завдань службової діяльності військового перекладача було вперше представлено в 2002 році в праці, яка підсумовувала десятирічний досвід ВІКНУ з підготовки військових перекладачів для збройних сил та інших силових відомств. Автор статті наголошував, що у зв'язку з тим, що в особі військового перекладача державний замовник традиційно хоче мати «фахівця, який був би філологом, перекладачем, офіцером, громадянином-патріотом» [20, с. 22], компетентності військового перекладача фактично представляють собою синтез компетентностей офіцера – професіонала військового управління тактичного рівня та компетентностей цивільного

перекладача – професіонала у сфері філології, лінгвістики і перекладу.

На *п'ятому етапі* розробки професійного стандарту було здійснено розподіл службових процесів за рівнями (ступенями) вищої освіти. На цьому етапі було визначено, що *професійна кваліфікація військового перекладача* – це визнана Міністерством оборони України та засвідчена дипломом про повну вищу освіту стандартизована сукупність здобутих компетентностей розв'язувати складні задачі й проблеми в галузі воєнних і гуманітарних наук із військового управління, лінгвістики й перекладу, яка містить інформацію про ступень вищої освіти, спеціальність, спеціалізацію, освітню програму та дозволяє виконувати обов'язки лінгвістичного забезпечення військ. *Повна професійна кваліфікація* військового перекладача має бути результатом успішно завершеного другого (магістерського) рівня вищої освіти, що відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій, а *часткова професійна кваліфікація* військового перекладача – результатом успішно завершеного першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, що відповідає сьомому рівню Національної рамки кваліфікацій.

На *завершальному етапі* розроблення було завершено оформлення проекту професійного стандарту військового перекладача, проведено погодження у визначених структурних підрозділах Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, ураховано пропозиції й зауваження. Після цього професійні стандарти військового перекладача були затверджені державним замовником [21–22].

Оскільки термін-поняття «професійний стандарт військового перекладача» належить до вузькоспеціальних одиниць поняттєво-категоріального апарату теорії військового перекладу, запропонуємо термінологічне визначення:

«*Професійний стандарт військового перекладача* – державний нормативний документ, що розробляється на підставі аналізу посадових обов'язків та функцій службової діяльності, який узагальнює зміст освіти, відображає цілі освітньої та професійної підготовки, визначає спеціалізацію, вимоги за кваліфікаційним рівнем та рівнем вищої освіти, перелік та ступінь сформованості компетенцій, вимоги до державної атестації, а також визначає місце військового перекладача в структурі збройних сил та інших формувань сфери національної безпеки і оборони України».

Висновки з проведеного дослідження. В умовах євроатлантичної інтеграції Збройних Сил України, з урахуванням нової Методики розроблення професійних стандартів [17], професійні стандарти підготовки військових перекладачів [21–22] потребують подальшого опрацювання. Насамперед, мають бути ураховані нові вимоги, зокрема загальні та спеціальні компетентності, що закріплені в представлених на сайті Міністерства освіти та науки проектах стандартів вищої освіти для офіцера тактичного рівня та цивільного викладача [23], потребують уточнення одиниці професійного стандарту – структурні елементи, що містять розгорнуту характеристику цілісних, завершених, відносно автономних та значущих для військового перекладача службових функцій, що становить перспективу подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балабін В.В. Теоретико-концептуальні основи військового перекладу. Філологічні трактати. Том 10. № 1, 2018. С. 7–18. DOI: 10.21272/Ftrk.2018.10(1)-01.
2. Балабін В.В. Завдання теорії військового перекладу. Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23-24 березня 2018 року). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 105–107.
3. Лук'янова Л.Б. Методологічні аспекти розроблення стандартів, заснованих на компетенціях. Професійно-технічна освіта. 2010. Т. 1. № 46. <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8229>.
4. Професійні стандарти: теорія і практика розроблення: колективна монографія / Л.І. Короткова, Г.І. Лук'яненко, Л.Б. Лук'янова, С.В. Мельник, І.М. Савченко. К.: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2011. 310 с.
5. Мельник С.В., Матросов В.Д., Сташкін Т.О., Косухіна Т.В. Методичні рекомендації щодо розроблення професійних стандартів за компетентнісним підходом. Луганськ: ДУ НДІ соціально-трудова відносин, 2012. 55 с.
6. Черних Ю.О., Черних О.Б. Професійні стандарти військових фахівців: сутність, перспективи створення та використання. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2015. № 49. С. 261–269.
7. Сімкова І.О. Сучасний стан навчання майбутніх бакалаврів-філологів усного двостороннього перекладу в науково-технічній сфері. Педагогіка вищої та середньої школи. 2014. № 42. С. 67–71.
8. Сімкова І.О. Професійні стандарти у галузі перекладу і освітні вимоги до його навчання. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія. 2016. № 8. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/12358/16702>.
9. Сімкова І.О. Професійні стандарти у галузі перекладу й освітні вимоги до навчання майбутніх перекладачів. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти

- на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. 2018. № 31. С. 75–84.
10. Малик Г.Д. Поняттєве тло реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутнього перекладача. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2014. № 75. С. 70–77.
  11. Міщенко А.П. Перекладацька компетентність та освітній стандарт. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки. № 153, 2017. С. 597–603.
  12. Левицька Н. Структура і зміст освітніх програм професійної підготовки перекладачів в університетах Німеччини. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2013. № 29. С. 81–84.
  13. Закон України «Про освіту». Офіційний вісник України від 06.10.2017, 2017, № 78, стор. 7, стаття 2392, код акта 87438/2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print1511442813317168>.
  14. Закон України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 22, ст. 216. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5026-17/print1510661671965796>.
  15. Кодекс законів про працю України. Відомості Верховної Ради УРСР від 17.12.1971, 1971, додаток до №50, ст.375 (зі змінами). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08/print1517944619238556>.
  16. Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 року № 373 «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження професійних стандартів». Офіційний вісник України від 16.06.2017, 2017 р., № 47, стор. 42, стаття 1457, код акта 86202/2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/-show/373-2017-%D0%BF/print1517944619238556>.
  17. Наказ Міністерства соціальної політики України від 22.01.2018 № 74 «Про затвердження Методики розроблення професійних стандартів» (Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 13 лютого 2018 р. за № 165/31617). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0165-18/print-1517944619238556>.
  18. Наказ Міністра оборони України від 25.04.2016 № 216 «Про вдосконалення підготовки офіцерських кадрів тактичного рівня та сержантського (старшинського) складу у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів». К., 2016. 27 с.
  19. Національний класифікатор України: «Класифікатор професій» ДК 003:2010, затверджений наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28 липня 2010 року № 327. К.: Видавництво «Соціформ», 2010. (Із змінами, затвердженими наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 30 листопада 2017 року № 1744). URL: <https://hrliga.com/index.php?module=norm-base&op=view&id=433>.
  20. Балабін В.В. Професійна компетентність військового перекладача. Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. К., 2002. №7. С. 20–23.
  21. Балабін В.В., Кременецький Б.В., Левчик В.В., Лісовський В.М. Професійний стандарт офіцера тактичного рівня Збройних Сил України з військового перекладу (ВОС 390400) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. К., 2016. 54 с.
  22. Балабін В.В., Кременецький Б.В., Левчик В.В., Лісовський В.М. Професійний стандарт офіцера тактичного рівня Збройних Сил України з військового перекладу (ВОС 390400) другого (магістерського) рівня вищої освіти. К., 2016. 41 с.
  23. Проекти стандартів вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/proekti-standartiv-vishoyi-osviti>.